

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY V PREŠOVE

Katarína Vužňáková

*Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta
Ul. 17. novembra 15, Prešov
E-mail: katarina.vuznakova@unipo.sk*

VUŽŇÁKOVÁ, K. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, University of Presov. In: *Slovenská reč*, 88/3, 231 – 241.

Abstract: The aim of the paper is to present the scientific research and publishing activities of the members of the Department of Communication and Literary Education at the Faculty of Education, University of Presov for the period of 5-6 years, i.e. 2018-2023. In the paper we present a brief history and the research focus of the department. The research expertise is related to the university preparation of future teachers at the pre-school and primary education. In separate sections we describe the scientific research and publication activities in the field of basic linguistic research, developmental linguistics, linguodidactics and popularization of language.

Keywords: University of Presov, Faculty of Education, Slovak linguistics, developmental linguistics, linguodidactics, word-formation.

Článok v skratke:

- Príspevok predstavuje vedeckovýskumné a publikačné aktivity v oblasti jazykovedy za posledných 5 – 6 rokov na Pedagogickej fakulte v Prešove.
- Výskumné zameranie pracoviska sa viaže na prípravu budúcich učiteľov na predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania.
- Na pracovisku sa realizuje základný lingvistický výskum, výskum v oblasti vývinovej lingvistiky a lingvodidaktiky.

1. ÚVOD

Cieľom príspevku je predstaviť vedeckovýskumné aktivity a publikačnú činnosť tvorivých pracovníkov na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove za obdobie 5 – 6 rokov, t. j. od roku 2018 do roku 2023. V príspevku predstavujeme stručné dejiny pracoviska a výskumné zameranie pracoviska súvisiace s jazykovedou. V osobitných častiach opisujeme vedeckovýskumné a publikačné aktivity v oblasti základného lingvistického výskumu, vývinovej lingvistiky, lingvodidaktiky a popularizácie jazyka.

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY A VÝSKUMNÉ ZAMERANIE PRACOVISKA

Katedra komunikačnej a literárnej výchovy (ďalej aj KKLV)¹ je súčasťou Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove. Jej existencia sa viaže na vznik

¹ Porov. webové sídlo pracoviska.^[1]

Prešovskej univerzity zákonom č. 361 Národnej rady Slovenskej republiky z 10. decembra 1996, keď sa odčlenila od Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Následne v roku 1997 z pôvodnej Pedagogickej fakulty UPJŠ vznikla Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove a Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. Špecifikom druhej z nich je príprava študentov na pedagogické pôsobenie na primárnom a predprimárnom stupni vzdelávania. Vzhľadom na to je vedecká expertíza členov Katedry komunikačnej a literárnej výchovy od jej začiatkov (do roku 2005 s pôvodným názvom Katedra slovenského jazyka a literatúry) zameraná na základný lingvistický výskum a aplikovanú lingvistikú, presnejšie na tri oblasti – lingvistikú, vývinovú lingvistikú a lingvodidaktiku.

Od vzniku katedry sa menilo zloženie jej členov, a tým aj výskumné zameranie v oblasti lingvistiky. V prvých rokoch zásluhou Jany Kupcovej vznikali práce súvisiace so syntaxou, od začiatkov existencie katedry do roku 2018 (odchod dlhoročnej členky katedry do dôchodku) sa Ľuba Sičáková venovala onomastike z lingvistického a neskôr aj didaktického hľadiska. V súčasnosti sa hlavne štyria členovia katedry, Ľudmila Liptáková, Katarína Vužňáková, Martin Klimovič, Eva Gogová, čiastočne aj Dávid Dziač, zaoberajú výskumom v spomínaných troch oblastiach: lingvistika – derivatológia, lexikografia; vývinová lingvistika – osvojovanie si významu slova, slovtvorby a tvorby textu; lingvodidaktika – vyučovanie materinského jazyka v predprimárnom a primárnom stupni vzdelávania, predovšetkým so zameraním na slovtvorbu, porozumenie textu, tvorbu textu a popularizáciu znalostí o materinskom jazyku. Vedeckovýskumná činnosť členov katedry súvisí aj so spoluprácou s členmi iných katedier doma i v zahraničí a s participáciou na výskumoch partnerských inštitúcií. Členovia katedry spolupracujú v oblasti jazykovedného výskumu, výskumu detskej reči a výskumu vzťahu kognície a osvojovania si jazyka dlhoročne s členmi Centra výskumu detskej reči a kultúry, v posledných rokoch najmä s Alexandrou Brestovičovou, a s Výskumným centrom kognitívnej edukácie na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, i s tvorivými pracovníkmi z Katedry slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity. Dlhodobé partnerské vzťahy najmä v oblasti lingvodidaktiky udržiavajú v zahraničí okrem iných s Katedrou českého jazyka na Pedagogickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe a s Katedrou českého jazyka a literatúry s didaktikou na Pedagogickej fakulte Ostravskej univerzity v Ostrave.

Uvedené tri oblasti záujmu ukazujú na interdisciplinárny charakter skúmania jazyka na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy, a to predovšetkým na spätosť jazyka s kogníciou, resp. spätosť implicitného a explicitného osvojovania si jazyka s kognitívnym vývinom a fungovaním kognície. Vzťah jazyka a kognície sa tým na katedre rieši v dvoch líniiach. Na jednej strane sa vyučovanie materinského jazyka na primárnom stupni vzdelávania opiera o konštruktivizmus a rozvoj exekutívnych

funkcií, na druhej strane sa jazyk skúma vo vzťahu k poznávaniu sveta, čím sa odhaľuje charakter ľudskej mysle. V tomto zmysle sa vývin kognície a jazyka chápe ako približovanie sa ku konvenciám v myslení a jazykovej kultúre.

3. LINGVISTICKÉ VÝSKUMY

Zohľadňovanie vzťahu jazyka a kognície súvisí aj s dvoma spôsobmi opisu jazyka – štrukturalizmom a kognitivismom. Oba sa využívajú členmi katedry pri skúmaní slovtvorby v slovenčine. Tradičný a etablovaný opis jazyka v slovenčine je prítomný v práci *Slovník slovtvorných prostriedkov v slovenčine* (Ološtiak – Ivanová – Palková – Vužňáková 2021) i pri skúmaní neologizmov v rámci projektu APVV *Slovník slovenských neologizmov (lexikografický, lexikologický a porovnávací slavistický výskum)* (vedúci projektu M. Ološtiak), na ktorom participuje K. Vužňáková. V posledných rokoch sa Ľ. Liptáková a K. Vužňáková zúčastňujú na konferenciách *Komisie pre slovanskú slovtvorbu pri slovtvornom komitáte slavistov* (Prešov 2021; Ochrid 2023). Kým Ľ. Liptáková venuje pozornosť implicitným znalostiam dieťaťa mladšieho školského veku o slovtvorbe v slovenčine ako materinskom jazyku – *Implicitné znalosti dieťaťa o slovtvornom hniezde* (Liptáková 2022b), K. Vužňáková sa zameriava prevažne na analýzu slovtvorne motivovaných slov z aspektu ľudskej mysle a vzťahu kognície, telesnosti a jazyka – *Štrukturalistický a kognitivistický prístup ku skúmaniu slovtvorby v jazyku* (Vužňáková 2022), *Prístup kognitívnej lingvistiky k semaziologickým aspektom slovtvornej motivácie. Somatická derivatológia* (Vužňáková, v tlači).

Najnovšie sa na KKLV rieši v rámci lingvistiky grantový projekt VEGA *Interdisciplinárny a viacparadigmatický prístup k opisu slovenských kompozít* (hlavná riešiteľka: K. Vužňáková), v ktorom sa spájajú oba predchádzajúce opisy jazyka. Projekt vychádza z tradície slovtvorného výskumu na Slovensku. Východiskom je teda štrukturalistická analýza jazyka a lexikografický opis slovtvorných parametrov kompozít v elektronickej podobe. V tomto smere výskum nadväzuje na projekt a knižnú prácu *Kompozitá v slovenčine* (riešenie v rokoch 2010 – 2012, Vužňáková 2012). Opis systémového tvorenia zložených slov je však aj v tomto prípade základom pre deskripciu a explanáciu slovtvornej motivácie v slovenčine z pohľadu kognitívnych prístupov k jazyku a z aspektu ontogenézy reči. Cez kompozitá sa tak sleduje jazykový obraz sveta dieťaťa, ktorého formovanie sa hodnotí na základe jeho komparácie s jazykovým obrazom sveta dospelého, resp. s jazykovým obrazom sveta používateľov slovenčiny.

4. VÝSKUMY V OBLASTI VÝVINOVEJ LINGVISTIKY

Dominantnou témou vo vývinovej lingvistike je tiež slovtvorba, ale i ďalšie javy súvisiace so slovnou zásobou. To sa odrazilo na spolupráci s pracoviskom na

Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove, konkrétne na participácii riešenia grantového projektu VEGA *Modelovanie rečového vývinu slovensky hovoriacich detí v ranom veku* a na spoluautorstve knižnej publikácie *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – Gramatika – Pragmatika* (Slančová 2018) – štúdie: *Slovná zásoba v ranom veku* (Slančová – Liptáková – Ondráčková – Vužňáková 2018), *Slovotvorba v ranej ontogenéze reči* (Vužňáková 2018b).

Tieto oblasti výskumu však neboli základom len pre poznávanie akvizície jazyka v ranom veku, ale aj implicitných jazykových znalostí dieťaťa v mladšom školskom veku. Pohnútkou k bádaniu v tejto oblasti bolo východisko, že približovanie poznania implicitných jazykových znalostí a explicitného poznávania jazyka môže výrazne pomôcť k tomu, aby sa edukačný proces stal čo najviac prirodzeným, a tak sa zefektívnilo vyučovanie materinského jazyka. Preto je dôležité zistiť, aké je spontánne, implicitné jazykové vedomie dieťaťa pred formovaním poučeného vedomia či explicitných znalostí o jazyku, resp. overiť, či vieme, čo sa žiak potrebuje učiť o svojom materinskom jazyku. Skúmanie v troch oblastiach jazykového vývinu dieťaťa (implicitné znalosti o vlastnostiach naratívneho textu a o procese jeho tvorby, implicitné znalosti lexikálnej kategorizácie a slovotvorné implicitné znalosti) prebiehalo v rámci riešenia grantového projektu VEGA *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa mladšieho školského veku*. Výsledky skúmania publikoval riešiteľský tím pod vedením Ľ. Liptákovvej v monografii *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa* (Klimovič – Kopčíková – Liptáková – Vužňáková 2020). Analýza v troch uvedených oblastiach ukazuje, že súčasné kurikulum a metódy edukácie nie vždy korešpondujú s kognitívnou zrelosťou a jazykovými znalosťami žiakov na začiatku školskej dochádzky. Základný výskum tak vytvoril istú informačnú bázu pre formovanie dynamickej interakcie implicitných a explicitných jazykových znalostí v jazykovej edukácii dieťaťa mladšieho školského veku.

Na skúmaní implicitných jazykových znalostí je založený aj grantový projekt VEGA *Procedurálne jazykové znalosti dieťaťa o porozumení textu*. Tento projekt by mal prispieť k formovaniu vedeckej teórie o efektívnych postupoch pri rozvíjaní procesov porozumenia textu v mladšom školskom veku. Východiskom sú modely porozumenia textu, teórie inferencií a zistenia z oblasti vývinovej psycholinguistiky, kognitívnej a aplikovanej lingvistiky. Členovia Katedry komunikačnej a literárnej výchovy sa zameriavajú na odhaľovanie predstáv žiakov o počúvaní a čítaní textu a o tvorbe online (elicitačné techniky) a offline inferencií (paper-and-paper-task), ktoré ovplyvňujú porozumenie troch rôznych typov textov – naratívneho, informačného a multimodálneho. Analýza výsledkov skúmania vedúcej projektu Ľ. Liptákovvej a spoluriešiteľov, K. Vužňákovvej, D. Dziaka, E. Gogovej, A. Brestovičovej, J. Lukáča, M. Kopčíkovvej, i s participáciou terajších i už bývalých doktorandov katedry – P. Dziakovvej, T. Hrušovskej a N. Liptákovvej, by koncom tohto kalen-

dárneho roka mali priniesť informácie o implicitnej gramotnosti, resp. multigramotnosti žiakov tretieho ročníka základnej školy. V súčasnosti riešitelia grantového projektu pracujú na kolektívnej monografickej práci, no riešitelia projektu priebežne informovali a informujú o čiastkových zisteniach na vedeckých podujatiach a publikujú štúdie z tejto oblasti: *Multimodálny štýl a porozumenie textu* (Vužňáková – Gogová – Liptáková 2022), *Porozumenie textu ako cesta k formovaniu interkultúrneho porozumenia u detí* (Liptáková 2022a). K finálnej podobe monografie prispel vedecký seminár s medzinárodnou účasťou konaný 26. – 27. 9. 2023 na pôde PF PU v Prešove, ktorého cieľom bola prezentácia výskumov a predovšetkým vedecká diskusia o výskumných a edukačných aspektoch porozumenia textu so zameraním na detského recipienta.

K poznávaniu a skúmaniu implicitných jazykových znalostí dieťaťa v predškolskom i mladšom školskom veku pomáhajú aj ďalšie štúdie, ktoré sa venujú osvojovaniu si významu slova: *Teoreticko-metodologické východiská skúmania osvojovania si významov slov* (Vužňáková 2018a), *Kategorizácia a význam lexikálnych jednotiek v ontogenéze reči* (Vužňáková 2020) i ďalších javov súvisiacich s akvizíciou lexikálnej zásoby dieťaťa: *Slovné asociovanie detí hovoriacich po slovensky* (Liptáková 2022c), *Hra na partnerskú komunikáciu a lexikálne interpretácie dieťaťa* (Liptáková 2022d), *Frazémy v jazyku dieťaťa mladšieho školského veku* (Liptáková 2022e).

Pod vedením členov KKLK vznikajú aj doktorandské práce, ktoré, nadväzujúc na výskumy školiteľov, dopĺňajú obraz o rečovej ontogenéze a implicitných jazykových znalostiach vo vyššie spomenutých oblastiach i znalostiach o produkcii textu: *Osvojovanie si a stimulácia slovotvornej stránky detskej reči v predprimárnej edukácii* (Drozdová 2020), *Konceptuálna doména straty a smrti blízkeho v jazykovej reflexii dieťaťa a v reči orientovanej na dieťa* (Hrušovská 2022), *Rozvíjanie textovej produkcie žiaka v primárnom vzdelávaní* (Čuchtová 2022), *Osvojovanie si významu slova a stimulácia reči dieťaťa v predprimárnom vzdelávaní* (Liptáková 2023).

5. LINGVODIDAKTICKÉ VÝSKUMY A POPULARIZÁCIA POZNATKOV O JAZYKU

Základný lingvistický výskum a výskum ontogenézy reči (opísané v predchádzajúcich častiach) sa premieta do aplikovaného výskumu i popularizácie poznatkov o jazyku. V rámci lingvodidaktiky sa členovia katedry sústreďujú na vzťah jazyka a kognície (vplyv exekutívnych funkcií na rozvoj a vyučovanie jazyka), vyučovanie slovotvorby, rozvíjanie porozumenia a tvorby textu.

Štúdie *Limity a možnosti experimentu: experimentálne overovanie kognitívneho stimulačného programu v predmete slovenský jazyk* (Kovalčíková – Gogová 2018), *Teoretické východiská pre tvorbu metodického materiálu ako podpory slabob-*

prospievajúceho čitateľa (Gogová – Klimovič – Kopčíková – Kresila 2019) a odborná publikácia *Program na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk* (Kovalčíková – Klimovič – Kopčíková – Liptáková – Gogová 2019) nadväzujú na projekt APVV *Experimentálne overovanie programov na stimuláciu exekutívnych funkcií slaboprospeievajúceho žiaka (na konci 1. stupňa školskej dochádzky)*. Jeho vyústením bola kolektívna monografia *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku* (Kovalčíková et. al. 2015, 2016), v ktorej sa uvedení autori venovali *Stimulácii exekutívneho fungovania žiaka v lingvodidaktickom kontexte* (Kovalčíková et. al. 2016, s. 150 – 192). Spolu pracovali na programe na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk. Práca na tomto projekte predznačila ďalšiu z nosných tém, ktorá sa stala predmetom aktuálneho záujmu a ďalšieho grantového projektu riešeného v posledných troch rokoch. Pozornosť na vzťah jazyka a kognície sa totiž rozšírila na vzťah exekutívnych funkcií a porozumenia textu, resp. na znalosti žiakov o porozumení textu (pozri v časti 2). Z viacerých publikácií zameraných na túto oblasť treba spomenúť predovšetkým zahraničnú prácu *An educational model for mediation of pupils' executive functioning during factual reading* (Kovalčíková – Klimovič – Liptáková 2019).

Jednou z nosných tém lingvodidaktiky je produkcia textu a tvorba príbehov v mladšom školskom veku. Na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy vznikajú v tejto oblasti štúdie: *Produkcia písaných textov v primárnom vzdelávaní na Slovensku v interdisciplinárnych súvislostiach: konfrontácia dvoch svetov* (Klimovič 2020), *Kedy prichádzajú dobré nápady? (Z výskumu procesu tvorby naratívneho textu u 9 – 11-ročných pisateľov)* (Klimovič 2018) i učebnice pre študentov študijného programu učiteľstvo v primárnej edukácii a učiteľov primárneho vzdelávania: *Oriešok prvý: Tvorivé písanie v primárnom vzdelávaní* (Klimovič 2018b), *Komunikácia – písanie – príbehy: učebný text pre študentov učiteľstva pre primárne vzdelávanie* (Klimovič 2023). Aj toto skúmanie je podporené v súčasnosti grantovým projektom, v tomto prípade KEGA *Tvorba podporných didaktických prostriedkov na komunikáciu písaním v primárnom vzdelávaní*. Cieľom predkladaného projektu je navrhnúť a pilotne overiť podporné didaktické prostriedky pre žiaka na rozvoj komunikácie písaním v 2. až 4. ročníku základnej školy. Vytvárané materiály (pracovné listy pre žiakov, metodické listy pre učiteľov) sú priebežne overované v praxi základných škôl. Riešiteľský tím (pod vedením M. Klimoviča, z ďalších riešiteľov z katedry za oblasť jazyka – Ľ. Liptáková, D. Dziak) úzko spolupracuje s učiteľmi primárneho vzdelávania (prostredníctvom pozorovaní práce žiakov, rozhovorov so žiakmi a učiteľmi), aby materiály čo najviac reagovali na potreby praxe. Zámerom je po pilotnom overení a zapracovaní zistení zo spätnej väzby publikovať materiály a ponúknuť ich do praxe.

V poslednom období sa pozornosť sústreďuje aj na oblasť pravopisu v primárnom vzdelávaní: *Spracovanie učiva o vybraných slovách v učebniciach slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie 80. rokov 20. storočia* (Klimovič 2019), *Porozumenie významu slov s etymologickým pravopisom u žiakov 2.– 5. ročníka základných škôl* (Klimovič – Jarušinská 2022). *Spravodlivé diktáty v 2. ročníku ZŠ* (Klimovič – Beláková – Karovičová – Kovárová 2021) sú zostavené texty diktátov, ktoré dôsledne rešpektujú znalosti a zručnosti druhákov základnej školy, resp. obsahujú pravopisné javy, ktoré druhák zvláda po dôkladnom precvičení učiva. V textoch diktátov sa tak žiak nestretne s javmi, ktoré by nepoznal alebo ho znalostne presahovali (pozri o tom viac *Spravodlivé diktáty v školskej a domácej pravopisnej príprave*, Klimovič 2022).

Dlhoročná a neutíchajúca snaha presadzovať efektívne a zmysluplné vyučovanie materinského jazyka založené na základnom lingvistickom výskume, výskume rečovej ontogenézy a implicitných jazykových znalostiach dieťaťa či žiaka i aplikovanom lingvodidaktickom výskume (pozri o tom z posledných rokov napr. práce: *Možnosti využitia slovotvorného potenciálu učebnicových textov v procese učenia sa* (Gogová 2018), *Orientácia na žiaka vo vyučovaní materinského jazyka* (Liptáková – Gogová 2020), *O (ne)uplatňovaní didaktických princípov v učebniciach slovenského jazyka* (Liptáková 2021), *Obsahová analýza vybraných učebníc slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie z hľadiska rozvíjania narácie* (Klimovič 2021) spôsobili, že Ľ. Liptáková a M. Klimovič sa od roku 2021 podieľajú na novej reforme Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky,² pričom Ľ. Liptáková sa stala predsedníčkou Ústrednej komisie pre predprimárne a základné vzdelávanie pri Národnom inštitúte vzdelávania a mládeže (predtým Štátny pedagogický ústav) za oblasť jazyk a komunikácia, slovenský jazyk a literatúra.

Expertíza členov katedry presahuje aj za hranice Slovenska. S kolegami z Česka a Poľska spolupracovala napr. Ľ. Liptáková na didaktike a praktickej príručke pre učiteľov českého jazyka *Školní výpravy do krajiny češtiny* (Štěpánik a kol. 2020). Spojenie s medzinárodným kontextom sa vytvára aj prostredníctvom účasti viacerých členov katedry i doktorandov na medzinárodných podujatiach, ktoré organizuje asociácia ARLE – The International Association for Research in L1 Education (Cyprus 2022; Lisabon 2019; Tallinn 2017; Odense 2015; Paríž 2013).

Členovia KKLV sa venujú aj popularizácii znalostí o jazyku. Kým v minulosti sa to dialo prostredníctvom jazykových okienok v Rádiu Regina s cieľom informovať širokú verejnosť, v posledných rokoch sa orientácia preniesla na dieťa, resp. žiaka. Kniha s rovnomenným názvom ako grantový projekt KEGA *Encyklopédia jazyka pre deti* vyšla už v roku 2014. Publikácia sa stala dostupnou pre širokú verej-

² Pozri o tom prácu *Vzdelávanie pre 21. storočie: východiská zmien v kurikule základného vzdelávania* (Liptáková – Klimovič 2022).

nost' v druhom, upravenom vydaní v roku 2019 prostredníctvom vydavateľstva Perfekt pod názvom *Encyklopédia slovenského jazyka pre deti* (Liptáková – Klimovič 2019). Odborná knižná publikácia je určená detskému čitateľovi vo veku od ôsmich do dvanástich rokov a dopĺňa knižnú ponuku pôvodných slovenských encyklopédií pre deti o doteraz nespracovanú problematiku jazyka a komunikácie. Heslá encyklopédie sú usporiadané tematicky v rámci ôsmich tematických okruhov a ponúkajú dieťaťu aktívne poznávanie rôznych jazykových javov a rôznych oblastí fungovania jazyka. Odpovedajú napríklad na otázky Ako a prečo komunikujem?, Ako rastiem do reči?, Kde všade hovoria ľudia slovensky?, Môžu slová zostarnúť alebo narodiť sa?, Môžu sa slová stratiť?, Čo nám pomáha pri tvorení a porozumení textu?, Dá sa kresliť slovami?, Je literatúra tajné šifrovanie?, Z čoho sa skladá kniha?, Ako vyzerajú básne pre oko?

6. ZÁVER A PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy sa od jej vzniku realizuje základný i aplikovaný lingvistický výskum. V posledných rokoch sa jazykovedné bádanie zameriava hlavne na slovotvorbu a lexikografiu, v oblasti vývinovej lingvistiky je to slovotvorba, význam lexikálnych jednotiek a ďalšie aspekty slovnej zásoby, porozumenie a tvorba textu. Tieto dominantné predmety záujmu sa prenášajú aj do lingvodidaktického bádania a popularizácie jazyka. Výskumná expertíza v lingvistike, vývinovej lingvistike a lingvodidaktike je založená na rešpektovaní a poznávaní vzťahu jazyka a kognície. Pri bádani sa zároveň zohľadňuje štrukturalistický i v súčasnosti sa rozvíjajúci kognitivistický opis jazyka a dynamická interakcia implicitných a explicitných jazykových a textových znalostí v oblasti recepcie i produkcie. Týmto prístupom sa na katedre vytvorila a stále posilňuje platforma pre rozvoj a vyučovanie jazyka v predprimárnej i primárnej edukácii, pre vysokoškolskú prípravu budúcich učiteľov na týchto stupňoch vzdelávania a v posledných rokoch i pre kurikulárnu reformu vo vyučovaní materinského jazyka (pozri o tom napr. *Integrovanú didaktiku slovenského jazyka a literatúry*, Liptáková a kol. 2011, 2015).

S tým súvisia perspektívy ďalšieho výskumu. Čiastkové skúmania jazyka z aspektu kognitívnej lingvistiky ukazujú, že nielen somatická frazeológia, ale aj „somatická derivatológia“ (Vužňáková, v tlači) môže odkrývať jazykový obraz sveta bežných používateľov jazyka a výrazný vplyv telesnosti na myslenie človeka, ktoré sa odráža v jazyku. Tým sa otvárajú možnosti na ďalšiu, komplexnejšiu analýzu slovo- tvorne motivovaných slov v slovenčine z tohto hľadiska. Systematický výskum vývinu detskej reči sa na Slovensku realizuje od konca 90. rokov 20. storočia. Aj keď odvtedy vzniklo niekoľko knižných prác a mnoho štúdií, stále nevieme objasniť mnohé z javov v rečovej ontogenéze po slovensky hovoriaceho dieťaťa v predškolskom i mladšom školskom veku. A tak aj v tejto oblasti sú výskumy stále otvorené.

Od poznania toho, ako sa používa a funguje jazyk a ako sa jazyk osvojuje, t. j. od toho, ako sa získavajú a formujú implicitné jazykové znalosti dieťaťa v jednotlivých obdobiach, závisí didaktika materinského jazyka. Teda aj lingvodidaktický výskum má vzhľadom na bádania členov Katedry komunikačnej a literárnej výchovy a uvedené skutočnosti možnosť v budúcnosti opierať sa o znalosti o procesoch pri porozumení počúvaného i čítaného textu a o rastúce a presnejšie poznanie o jazykovom obraze sveta dieťaťa.

Literatúra

- GOGO VÁ, E. (2018): Možnosti využitia slovtvorného potenciálu učebnicových textov v procese učenia sa. In: *Didaktické studie*, 10/1, 59 – 78.
- GOGO VÁ, E. – KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – KRESILA, J. (2019): Teoretické východiská pre tvorbu metodického materiálu ako podpory slaboprospeievajúceho čitateľa. In: Vužňáková, K. – Hnátová, J. (eds.): *Premeny školy a učiteľské vzdelávanie v historickom kontexte a nové perspektívy. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej Pedagogickou fakultou Prešovskej univerzity v Prešove pri príležitosti 70. výročia založenia Pedagogickej fakulty v Prešove*. Prešov: Pedagogická fakulta, 100 – 105.
- KLIMOVIČ, M. (2018a): Kedy prichádzajú dobré nápady? (Z výskumu procesu tvorby naratívneho textu u 9-11-ročných pisateľov). In: *Didaktické studie*, 10/1, 43 – 58.
- KLIMOVIČ, M. (2018b): *Oriešok prvý: Tvorivé písanie v primárnom vzdelávaní: učebný text z edície Tri oriešky*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
- KLIMOVIČ, M. (2019): Spracovanie učiva o vybraných slovách v učebniciach slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie 80. rokov 20. storočia. In: Mitrová, A. – Sláviková, Z. (eds.): *Jazyk a umenie pre deti a mládež v hodnotových a didaktických pohľadoch*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Premeny školy a učiteľské vzdelávanie v historickom kontexte a nové perspektívy. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 301 – 316.
- KLIMOVIČ, M. (2020): Produkcia písaných textov v primárnom vzdelávaní na Slovensku v interdisciplinárnych súvislostiach: konfrontácia dvoch svetov. In: Štěpánik, S. – Awramiuk, E. – Nie-sporek-Szamburska, B. – Čechová, M. (eds.): *Język ojczysty w edukacji szkolnej w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 152 – 181.
- KLIMOVIČ, M. (2021): Obsahová analýza vybraných učebnic slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie z hľadiska rozvíjania narácie. In: *O dieťaťi, jazyku, literatúre*, 9/1, 74 – 94.
- KLIMOVIČ, M. (2022): Spravodlivé diktáty v školskej a domácej pravopisnej príprave. In: Svobodová, D. – Novák, R. – Balharová, A. (eds.): *Od textu k porozumení a komunikaci. Publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové*. Ostrava: Ostravská univerzita, 209 – 223.
- KLIMOVIČ, M. (2023): *Komunikácia – písanie – príbehy: učebný text pre študentov učiteľstva pre primárne vzdelávanie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- KLIMOVIČ, M. – BELÁKOVÁ, M. – KAROVIČOVÁ, V. – KOVÁROVÁ, V. (2021): *Spravodlivé diktáty pre 2. ročník ZŠ*. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana.
- KLIMOVIČ, M. – JARUŠINSKÁ, L. (2022): Porozumenie významu slov s etymologickým pravopisom u žiakov 2. – 5. ročníka základných škôl. In: *Slovo a obraz v komunikaci s dětmi*, 12/1, 74 – 85.
- KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – LIPTÁKOVÁ, E. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2020): *Implicitné jazykové znalosti dieťaťa*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove.
- KOVALČÍKOVÁ, I. et al. (2015): *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- KOVALČÍKOVÁ, I. et al. (2016): *Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku*. 2. dopl. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.

- KOVALČÍKOVÁ, I. – GOGO VÁ, E. (2018): Limity a možnosti experimentu: experimentálne overovanie kognitívneho stimulačného programu v predmete slovenský jazyk. In: *Didaktické studie*, 10/2, 146 – 163.
- KOVALČÍKOVÁ, I. – KLIMOVIČ, M. – KOPČÍKOVÁ, M. – LIPTÁKOVÁ, E. – GOGO VÁ, E. (2019): *Program na stimuláciu kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v predmete slovenský jazyk*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
- KOVALČÍKOVÁ, I. – LIPTÁKOVÁ, E. – KLIMOVIČ, M. (2019): An educational model for mediation of pupils' executive functioning during factual reading. In: *Advances in mediated learning experience for 21st century education: competencies, contexts and culture*. Singapore: Cengage, 23 – 52.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2021): O (ne)uplatňovaní didaktických princípov v učebniciach slovenského jazyka. In: *O dieťaťi, jazyku, literatúre*, 9/1, 10 – 25.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2022a): Porozumenie textu ako cesta k formovaniu interkultúrneho porozumenia u detí. In: Ilič, S. (ed.): *InterKult 2021: Tematski zbornik: Izabrani radovi sa Sedme međunarodne konferencije*. Novi Sad: Pedagogical Institute of Vojvodina, 27 – 37.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2022b): Implicitné znalosti dieťaťa o slovtvornom hniezde. In: Ološtiak, M. – Liptáková, E. – Bednárová-Gibová, K. (eds.): *Slovanská slovtvorba: synchronia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 411 – 428.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2022c): Slovné asociovanie detí hovoriacich po slovensky. In: *Slovenská reč*, 87/1, 61 – 79.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2022d): Hra na partnerskú komunikáciu a lexikálne interpretácie dieťaťa. In: Svobodová, D. – Novák, R. – Balharová, A. (eds.): *Od textu k porozumení a komunikaci. Publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové*. Ostrava: Ostravská univerzita, 91 – 100.
- LIPTÁKOVÁ, E. (2022e): Frazémy v jazyku dieťaťa a mladšieho školského veku. In: Kováčová, V. (ed.): *Aspekty literárnovedné a jazykovedné*. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku. Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 27 – 43.
- LIPTÁKOVÁ, E. a kol. (2011): *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. Prešov: Pedagogická fakulta.
- LIPTÁKOVÁ, E. a kol. (2015): *Integrovaná didaktika slovenského jazyka a literatúry pre primárne vzdelávanie*. 2. dopl. vyd. Prešov: Pedagogická fakulta.
- LIPTÁKOVÁ, E. – KLIMOVIČ, M. (eds.) (2014): *Encyklopédia jazyka pre deti*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.
- LIPTÁKOVÁ, E. – GOGO VÁ, E. (2020): Orientácia na žiaka vo vyučovaní materinského jazyka. In: Štěpánek, S. – Awramiuk, E. – Niesporek-Szamburska, B. – Čechová, M. (eds.): *Język ojczysty w edukacji szkolnej w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 53 – 80.
- LIPTÁKOVÁ, E. – KLIMOVIČ, M. (eds.) (2019): *Encyklopédia slovenského jazyka pre deti*. Bratislava: Perfekt.
- OLOŠTIAK, M. – IVANOVÁ, M. – PALKOVÁ, L. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2021): *Slovník slovtvorných prostriedkov v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
- PUPALA, B. – FRIDRICHOVÁ, P. (eds.) (2022): *Vzdelávanie pre 21. storočie : východiská zmien v kurikulumе základného vzdelávania*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav.
- SLANČOVÁ, D. (ed.) (2018): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SLANČOVÁ, D. – LIPTÁKOVÁ, E. – ONDRÁČKOVÁ, Z. – VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018): Slovná zásoba v ranom veku. In: Slančová, D. (ed.): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 25 – 86.
- ŠTEPÁNIK, S. a kol. (2020): *Školní výpravy do krajiny češtiny*. Plzeň: Nakladatelství Fraus.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. (2012): *Kompozitá v slovenčine*. Prešov: Pedagogická fakulta.

- VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018a): Teoreticko-metodologické východiská skúmania osvojovania si významov slov. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 6/1, 6 – 28.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. (2018b): Slovtvorba v ranej ontogenéze reči. In: Slančová, D. (ed.): *Desať štúdií o detskej reči. Lexika – gramatika – pragmatika*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 87 – 153.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. (2020): Kategorizácia a význam lexikálnych jednotiek v ontogenéze. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, 8/2, 43 – 65.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. (2022): Štrukturalistický a kognitivistický prístup ku skúmaniu slovtvorby v jazyku. In: Ološtiak, M. – Liptáková, E. – Bednárová-Gibová, K. (eds.): *Slovanská slovtvorba: synchrónia, inovácie, neologizácia*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 103 – 120.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. (v tlači): Prístup kognitívnej lingvistiky k semaziologickým aspektom slovtvornej motivácie. *Somatická derivatológia. Česká slovtvorná koncepcie v kontextu slovanské jazykovedy*. Praha.
- VUŽŇÁKOVÁ, K. – GOGO VÁ, E. – LIPTÁKOVÁ, N. (2022): Multimodálny štýl a porozumenie textu. In: *Jazyk a kultúra*, 13/51, 237 – 259. Dostupné na: https://www.ff.unipo.sk/jak/51_2022/Katarina_Vuznakova_Eva_Gogova_Nikoleta_Liptakova_studia.pdf (cit. 11. 10. 2023).

Internetové zdroje

- [1] <https://www.unipo.sk/pedagogicka-fakulta/katedry/kklv/> (cit. 14. 10. 2023).